usluge u proširenom osegu su opstajala, a ona koja n

isu ostvarivala dovoljno visoke stope rasta su propadala. Onaj sistem koji učinkovitije riješeva te probleme nadvladavao je ili eliminirao sve druge sisteme. Nestanak socijalizma u Europi je potvrda samoj toj tezi, i to zadnji poznati primjer.

Ekonomisti su se neizostavno bavili pitanjima štednje, kako bi ova završavala u investicijama, a koje su temeljni preduvjet povećanju blagostanja odnosne zemlje.

Adam Smith se ozbiljno zauzimao za štedljivu državu do nivoa noćnog čuvara. David Ricardo zalagao se za minimalne nadnice i za minimalne poreze, jer oni smanjuju profit, pa izvedeno iz toga mogućnost akumulacije kapitala u investicije i razvoj. Tek je John M. Keynes napuštajući Sayov zakon doveo u pitanje jednakost štednje i investicija, pa izvedeno iz toga, štednja ne mora nužno biti dobra za nacionalnu ekonomiju. Tim stavom, jasno, nije ocijenjena štednja na mikro razini, dakle štednja pojedinca odnosno privrednog entiteta, već samo štednja grosso modo.Treća tehnološka revolucija kao i monetarizam, odnosno supply side economics ponovo vraćaju značenje štednje.

Da pojasnimo kriterij razvoja u vrijeme Smitha i Richarda bio je kapital, dok je radna snaga tek pridodata tom i takvom kapitalu, te Prva industrijska revolucija znači zapravo samo zamjenu prvotne ljudske i životinjske snage vodenom parom, a ne revolucionalizaciju tehnologije. Ona dolazi tek kasnije. Slikovito rečeno od jedrenjaka orijentirali smo se parobrodu. Danas ograničavajući činilac razvoja je znanje (za njegovo ostvarenje je potrebna štednja koja se investira u proces obrazovanja) koje može upravljati sofisticiranim tehnologijama koje se dnevno inoviraju.

Makro nivo

Raspad samoupravnog socijalističkog sistema i uspostava hrvatske države dramatično su izmjenile značaj i ulogu štednje na makro- i na mikro-nivou. Sve socijalističke zemlje su funkcionirale u uvjetima mekog budžetskog ograničenja (inflatorni porez), ekonomijom udjela, u kojem je bilo točno određeno što ostaje privrednom entitetu, a što se predaje državi kao vlasniku svega i sviju, te putem zaduživanja u inozemnstvu. Tako formirana akumulacija se je sukladno političkim i inim prioritetima (ekonomski su uglavnom izostajali) alocirala i tako definirala privredna struktura. Kako nije postojao kriterij akumulacija, kriterij investiranja, to je efikasnost tih i takvih investicija zapravo bila rezidualna. U narednom koraku inflacija je morala biti veća (bez obzira da li su cijene rasle ili roba nije bilo) i država je još više morala zagrabiti u novo stvorenu vrijednost, a zaduženje prema inozemstvu se nastavilo povećavati. Ova karakteristika vrijedi za sve socijalističke zemlje nakon perioda obnove, devastirane privrede Drugim svjetskim ratom, kada je obnoviteljski entuzijazam nestao pa sve do svoga sloma početkom devedesetih.

U tržišnom modelu privređivanja, imajući u vidu zemlje OECD-a (ili kako ih još zovu prvi svijet), samo u jednom razdoblju pod utjecajem J. M. Keynesa (od 1929-1973 godine; od velike krize do prvog naftnog šoka) vodila se politika demand managementa, što je u uvjetima papirnog novca u tim i takvim zemljama rezultirala većom ili manjom inflacijom. Porezna presija koja također tokom ovog stoljeća do 80-tih godina raste, posljedica je stvaranja “wellfare state-a”, dok je zaduživanje u inozemstvu u principu realizirano putem tržišta kapitala (emisija obveznica na tržištu kapitala).

Mikro nivo

Samoupravni socijalizam u kojem smo manje-više formirali naš pristup socijalnoj zaštiti, dramatično se razlikuje od socijalnih prava koje građanin ima u tržišnom modelu privređivanja.

Nastale društvene promjene zahtijevaju, sasvim različit pristup u rješavanju socijalne zaštite pojedinca. Danas je u posebno teškom položaju tzv. srednja generacija, jer je stvarala u uvjetima samoupravnog socijalizma, a koristit će socijalnu zaštitu u uvjetima tržišnog sustava. Stoga valja naglasiti da je nužno, kako naš narod kaže, štedjeti za “crne dane” koliko je to najviše moguće.

Kao što znamo, u poodmakloj dobi potrošnja se povećava - radni napor se zamjenjuje dokolicom - jer u vrijeme kada zdravlje “još služi” veliki broj građana je sklon putovanjima i drugim aktivnostima što nije bilo moguće u vrijeme radne i poslovne aktivnosti. Kako vrijeme prolazi, potreba, za preventivnim i kurativnim liječenjem se povećava što znači povećanje izdataka. Možemo zaključiti da je potrošnja u vrijeme mirovine veća nego u vrijeme radne aktivnosti.

Naime, cjelokupni život određen je u našem slučaju na tri dijela kako slijedi:

UČENJE - RADNI VIJEK - MIROVINA.

Učenje promatramo kao investiranje u nas same kako bi postali što kvalitetnija “roba” i tako polučili što je moguće veću cijenu za naš rad. Povrat investiranog putem obrazovanja realizira se tijekom radnog vijeka. Prihodi od rada tijekom vremena su promjenjivi apovećavaju se ukoliko se povećava učinkovitost rada.

Općenito dohodak se dijeli na štednju i potrošnju, pri čemu povećanje dohotka povećava sklonost štednji.

Po završetku radnog vijeka nastupa treća faza koju obično nazivamo mirovinom. Mirovina koju dobivaju umirovljenici je u tržišnim gospodarstvima, značajno je manja od plaće koju su dobivali tijekom radnog vijeka. Razina mirovine je obično na “društveno dogovorenom” socijalnom minimumu (grafikoni 1. i 2.).

a) Ponašanje pojedinca u samoupravnom modelu

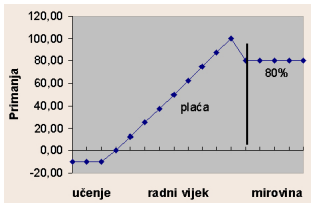

Grafikon 1. - Izvor: BILTEN, Hrvatska narodna banka

b) Ponašanje pojedinca u tržišnom modelu

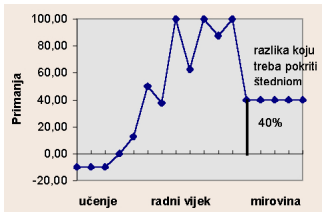

Grafikon 2. - Izvor: BILTEN, Hrvatska narodna banka

Iako je konačni cilj štednje sigurnost nas samih i naših potomaka, time nisu izražene sve pobude za štednju. Naime, ukoliko se spremamo na neki investicijski pothvat, recimo obiteljsko poduzeće, koji će pored vlastitih sredstava zahtijevati i kreditne izvore tada je nužno svoju štednju tako ulagati da nam bonitet kod kreditora bude što veći.

Općenito, bankari ističu da se krediti odobravaju kada tražilac ima novaca. Ukoliko tražilac kod neke financijske institucije štedi/ulaže duže vremensko razdoblje, ona će svom komitentu sa zadovoljstvom odobriti kredit po najpovoljnijim tržišnim uvjetima.

Iznjeto ukazuje da su u vrijeme samoupravnog socijalizma građani u onoj mjeri u kojoj su željeli biti individualni u demokratkom smislu, u isotoj mjeri i štedili (stara devizna štednja, kuće za odmor i dr.). U tržišnim uvjetima štednja postaje imperativ jer se rizik individualizira i nije više

stvar pojedinca da li će štediti, već on mora štediti. Zbog toga se distribucija štednje mijenja primjereno tržišnom modelu odnosno primjereno neuranilovci. Dok je u samoupravnom socijalizmu velika većina građana imala štedne uloge prvenstveno u stranoj valuti, u tržišnom modelu pored štednje pojavljuju se drugi vrijednosni papiri i mijenja se struktura imovine. Pored deviza i kuća za odmor pojavljuju se razni portfoliji, a ukupan nivo štedmnje je signifikantno veći, posebice kod srednjih i viših kategorija dohotka.

Oblici štednje

Ljudi su uvijek štedili. Zlato, nakit, nekretnine bili su temeljni i najpoznatiji pojavni oblici štednje/investiranja. Potreba štednje odgovara na vječno pitanje kako sačuvati svoju imovinu od rizika koji je svakim danom sve veći.

Formiranje strukture imovine putem pojedinih oblika imovine naziva se portfolio. Cilj portfolija je da smanji rizik, odnosno osigura određeni dohodak. Nije moguće odrediti koji je portfolio najbolji, jer ovisi o sklonosti vlasnika. U svakom slučaju, ulaganje u jedan oblik nije moguće nikako podržati.

Kad govorimo o financijskom portfoliju, njega sačinjavaju temeljni financijski instrumenti kao što su:

1. polica životnog osiguranja
2. štedni depozit
3. obveznica
4. dionica

Iznesena gruba podjela vrijednosnih papira ima za cilj da ukaže na temeljne oblike koje danas stoje pučanstvu na raspolaganju pri čemu treba ukazati na razliku između police životnog osiguranja i ostalih oblika imovine. Kod police životnog osiguranja važno je ukazati na rizik koji se osigurava. Osigurati se da ćemo doživjeti 65-tu godinu života znači da je osiguravateljno društvo preuzelo obvezu, ukoliko umremo ranije, da će određenoj osobi biti isplaćena premija. Taj dio je bitan za osiguranje. To što pored rizika postoji i iznos štednje predstavlja samo približavanje životnog osiguranja pučanstvu povećanjem atraktivnosti životnog osiguranja (marketinški pristup) kao što premija u sebi sadržava vjerojatnost događaja i kamatnu stopu. Ljudi se životno osiguravaju kako nebi doveli u pitanje ostvarenje željenog nivoa blagostanja.

Štedni depozit, obveznica i dionica predstavljaju vrijednosne papire različite rizičnosti. Tako je štedni depozit najmanje rizičan, obveznica je nešto više rizična (ukoliko nije državna), a dionica kao vlasnički papir je rizičnija u odnosu na predhodna dva. Prema tome za očekivat je da će nam najmanji prinos donjeti štedni depozit, obveznica nešto veći, a dionica najveći upravo u odnosu na rizik koji svaki od tih papira ima.

Financijska institucija banka, štedionica ili osiguranje su zapravo financijske institucije koje se bave uzimanjem kredita. Jednako tako moglo bi se reći da su financijske institucije, institucije koje uzimaju sredstva bez rizika, a plasiraju tako prikupljena sredstva uz veći rizik. I upravo iz razlike distribucije rizika između aktivne i pasivne kamatne stopeostvaruju svoj profit.

Čini nam se da je moguće prilično precizno odrediti nužnu filozofiju pojedinca ali i hrvatske države Radićevom krilaticom “U radiše svega biše u štediše još i više”. Hrvatska nema ozbiljnih resursa iz kojih bi mogla vući monopolnu rentu što znači da nema ozbiljnih komparativnih prednosti. Kao mala i otvorena zemlja sukladno načelu fiksne i varijabilne komponente Hrvatska objektivno može pružiti svojim građanima manju socijalnu zaštitu nego zemlja s velikim nacionalnim tržištem. Hrvatskoj predstoje rad i učenje. Kako bi mogli učinkovito kobinirati faktore aktivnosti (privredne, obrazovne, istraživačke) morati će se maksimalno štediti i za pokriće individualnog rizika s aspekta pojedinca ali i dinamiziranja gospodarskog razvoja. Hrvatska se treba manje zaduživati u inozemstvu i više privlačiti strane investitore, ali ipak početak i kraj svake priče je povećanje nacionalne štednje.

Zagreb, veljača 2000.